

Nada Denona Bogović*
Borna Debelić**
Zlatko Olič***

UDK 338.45:37.011>(497.5-35 Rijeka)
Pregledni rad
Review

OBRAZOVANJE KAO ČINITELJ RAZVOJA PRERAĐIVAČKE INDUSTRIJE PRIMORSKO-GORANSKE ŽUPANIJE

EDUCATION AS A DEVELOPMENTAL FACTOR OF THE MANUFACTURING INDUSTRY OF PRIMORJE-GORSKI KOTAR COUNTY

ABSTRACT

The subject of analysis in this paper is the state of the manufacturing industry in Primorje-Gorski Kotar County based on selected economic indicators for 2006 in comparison with the state in the Republic of Croatia. The aim of the paper is to establish correlation between the obtained economic results and features of educational structure of employees in the manufacturing industry. For the purpose of this paper, field research was conducted by a questionnaire which was filled in by management members of the most significant industrial firms in the County, the basic results of which are presented in this paper. The analysis has shown that the degree of correlation between educational structure of the employees and selected economic indicators of particular branches of industry is low. Measures and activities are proposed for achieving higher level of education, knowledge and skills of employees in the manufacturing industry, with the goal of its faster development and more significant contribution to the economy of Primorje - Gorski Kotar County.

JEL: I210, O14, O18

Key words: manufacturing industry, education, Primorje - Gorski Kotar County

1. Uvod

Gospodarstvo Primorsko-goranske županije (PGŽ) dugi se niz godina temeljilo na prerađivačkoj industriji, posebice nekim tradicionalnim granama kao što su brodogradnja, naftna i drvena industrija. Međutim, nakon 1990. godine dolazi do značajnog pada proizvodnje, zaposlenosti i investicija u industriji Hrvatske, pa tako i Županije. Osim deindustrijalizacije, na takva negativna kretanja utjecali su i neki specifični činitelji, kao što su promjene nastale zbog novog ekonomskog okružja i novih izvoznih tržišta, te strukturne

* Izvanredni profesor na Ekonomskom fakultetu u Rijeci, nada@efri.hr ; prikazani rezultati proizašli su iz znanstvenog projekta "Ljudski potencijali i ekonomski razvoj Hrvatske", broj 081-0811403-1409, koji se provodi uz potporu Ministarstva znanosti, obrazovanja i sporta Republike Hrvatske

** Diplomirani ekonomist, PBIRO d.o.o., Rijeka

*** Diplomirani ekonomist

promjene gospodarstva u smislu veće tercijarizacije. Međutim, ekspanzija uslužnog sektora nije ostvarena u djelatnostima potpore proizvodnom sektoru, niti na području intelektualnih usluga, a što je smisao tercijarizacije, već je došlo do hipertrofiranja trgovine i prometa.¹ Također, izravna strana ulaganja nisu dovela do željenih pomaka u prerađivačkoj industriji. Danas prerađivačka industrija PGŽ zaostaje u odnosu na Republiku Hrvatsku prema relevantnim ekonomskim pokazateljima, kao što su ostvareni prihod i dobit, zaposlenost, investicije.²

Iako je u Županiji već duže vrijeme prisutan trend poticanja razvoja nekih drugih djelatnosti posebice u području trgovine i turizma, primjeri razvijenih ekonomija u kojima industrija i dalje čini jednu od ključnih poluga rasta ukazuju na potrebu ožvljavanja industrijske proizvodnje kao pretpostavke povećanja konkurentnosti čitavog gospodarstva. Međutim, podizanje konkurentnosti prerađivačke industrije Županije u smislu razvoja suvremenih proizvodnji i ekspanzije izvoza, neće biti moguće ostvariti bez stručne i kvalitetne radne snage, bez posebnih znanja i vještina zaposlenika.

U globalizacijskim uvjetima konkurentnost se sve više povezuje sa sposobnošću pojedinih regionalnih i lokalnih zajednica da, zahvaljujući posebnostima lokalnih resursa i znanja, osiguraju prepoznatljivost regije i konkurentnost svojih gospodarskih subjekata na globalnom tržištu. Zbog toga je sustavno provođenje mjera na podizanju kvalitete ljudskih potencijala u prerađivačkoj industriji Primorsko-goranske županije zadaća ne samo državnih institucija, već jednako tako lokalnih i regionalnih vlasti, ali i samih industrijskih poduzeća.

Cilj ovog istraživanja je utvrditi povezanost obilježja obrazovne strukture zaposlenih i ekonomskih pokazatelja i to prema granama prerađivačke industrije u Primorsko-goranskoj županiji. Rad se sastoji od 5 poglavlja i zaključka. Nakon uvoda, u drugom se poglavlju utvrđuju osnovna obilježja industrije Županije u usporedbi s Hrvatskom. U trećem je poglavlju provedena analiza obrazovne strukture zaposlenih po granama prerađivačke industrije. Za potrebe analize provedeno je i terensko istraživanje, čiji se osnovni nalazi daju u četvrtom poglavlju. U petom poglavlju predložene su konkretne mjere i aktivnosti za poboljšanje obrazovne strukture zaposlenih u industriji Županije. Na kraju se iznose zaključna razmatranja.

2. Osnovna obilježja prerađivačke industrije Primorsko-goranske županije

U strukturi gospodarstva Primorsko-goranske županije, mjereno ostvarenim ukupnim prihodom, u 2006. godini na prvom je mjestu bila trgovina sa značajnih 41,2%, dok je prerađivačka industrija na drugom mjestu participirala s 23% u ukupno ostvarenom prihodu. Najveću dobit u 2006. godini ostvarila je djelatnost poslovanje nekretninama s 23,6%, zatim trgovina s 23,2%, a na trećem je mjestu bila prerađivačka industrija s 17,1% udjela u ukupnoj dobiti gospodarstva³. Mjereno razlikom dobiti i gubitka industrija je bila tek na petom mjestu, i to nakon djelatnosti poslovanja nekretninama, trgovine, građevinarstva, te prometa i veza.

Prerađivačka industrija sudjeluje u ukupnoj zaposlenosti gospodarstva PGŽ s 27,2%, što je čini najznačajnijom djelatnošću s aspekta zaposlenosti. Slijedi trgovina s 23,1%, te prijevoz i veze s 11,8% zaposlenih.

¹ Prema: Lokin, B., Mlinarević, M., Živković, M: Industrijska politika i EU, Ekonomska politika Hrvatske u 2008, Zbornik radova, Opatija 2008

² Izvor: Prema podacima DZS i HGK- Županijske komore Rijeka

³ Svi dobiveni pokazatelji u radu izračuni su autora na temelju podataka HGK- Županijska komora Rijeka, 2007. godine i DZS RH, 2007. godine

Međutim, udio prerađivačke industrije u ukupno ostvarenim investicijama 2006. godine iznosio je 13%, što je samo trećina investicija u trgovinu u koju se uložilo čak 39,8% vrijednosti ukupno ostvarenih investicija gospodarstva PGŽ. Razina investiranja u prerađivačku industriju Županije može se ocijeniti kao izrazito niska: svega 5,4% ostvarenog ukupnog prihoda industrije u 2006. godini. Od ukupno ostvarenih investicija u industriji 28% investiralo se u zgrade i građevine, a 63% u pretežno stranu (56%) opremu. Dominantni izvor financiranja bila je tekuća amortizacija, preko 67%⁴. Većinom se obnavljaju zastarjela osnovna sredstva, a premalo se ulaže u inovacije, razvoj novih tehnologija i proizvodnji, te podizanje razine obrazovanja zaposlenika, kao ključnih činitelja povećanja konkurentnosti industrije. Na razini Hrvatske najviše se 2006. godine investiralo upravo u prerađivačku industriju (tablica 1).

Tablica 1 jasno ukazuje na zaostajanje prerađivačke industrije Županije u odnosu na industriju Hrvatske. Takvu ocjenu potvrđuju i pokazatelji efikasnosti rada: proizvodnost rada u industriji Županije 2006. godine mjerena ukupnim prihodom po zaposlenom bila za 21,5% manja u odnosu na prosjek industrije Hrvatske, a mjerena ostvarenom dobiti po zaposlenom čak 40,4% manja u odnosu na prosječno ostvarenu proizvodnost u prerađivačkoj industriji Republike Hrvatske.

Tablica 1.

Prerađivačka industrija Primorsko-goranske županije i Republike Hrvatske 2006.godine – odabrani pokazatelji

Pokazatelji	PGŽ	RH
1. udio u ukupnom prihodu (%)	23,3	26,1
2. rang prema ostvarenom ukupnom prihodu	2	2
3. udio u ostvarenoj dobiti (%)	17,1	22,5
4. rang prema ostvarenoj dobiti	3	1
5. udio na osnovu razlike dobiti i gubitka (%)	6	17
6. rang na osnovu razlike dobiti i gubitka	5	3
7. udio u zaposlenosti (%)	27,3	29,9
8. rang prema zaposlenosti	1	1
9. udio investicija u dugotrajnu imovinu (%)	13	19
10. rang prema udjelu investicija u dugotrajnu imovinu	2	1

Izvor: Izračun autora na temelju podataka HGK- Županijska komora Rijeka, 2007.godine

Za pretpostaviti je da jedan od razloga zaostajanja proizvodnosti za prosjekom Hrvatske "leži" upravo u niskoj razini investiranja u industriju PGŽ. Dok udio prihoda industrije Županije u prihodima industrije Hrvatske iznosi 5,2%, udio u zaposlenosti 6,4%, investicije u industriju PGŽ čine svega 3,4% ukupnih investicija u ovu djelatnost na razini Hrvatske.

Veća razina investiranja i to prvenstveno investicija u nova tehnološka rješenja, bolje organizacijske procese, veću obrazovanost, stručnost i vještine zaposlenike, zasigurno bi rezultirala značajnim povećanjem proizvodnosti rada kao jednim od ključnih elemenata konkurentnosti prerađivačke industrije Županije.

⁴Prema materijalu HGK – Županijske komore Rijeka: Gospodarski profil Primorsko-goranske Županije u 2006. godini, Rijeka, srpanj 2007.

3. Obrazovna struktura zaposlenih u prerađivačkoj industriji PGŽ

Radi jednostavnosti i veće preglednosti, analiza obrazovne strukture zaposlenih u prerađivačkoj industriji napravljena je na temelju metodologije Svjetske banke koja stupnjeve obrazovanja dijeli na tri razine. Prva, najniža razina (primarno obrazovanje) uključuje zaposlene s osnovnim obrazovanjem, te nekvalificirane (NKV) i polukvalificirane (PKV) radnike. U drugu razinu (sekundarno obrazovanje) spadaju zaposlenici sa srednjim obrazovanjem, kvalificirani (KV) i visokokvalificirani (VKV) djelatnici. Treća razina (tercijarno obrazovanje) obuhvaća zaposlene s višom i visokom stručnom spremom, magistre i doktore znanosti.

Prema pokazateljima u tablici 2, iznad prosječnu treću razinu obrazovanja u PGŽ imaju zaposleni u: DE – Proizvodnja celuloze, papira, proizvoda od papira; izdavačka i tiskarska djelatnost, DF – Proizvodnja koksa, naftnih derivata i nuklearnoga goriva, DG – Proizvodnja kemikalija, kemijskih proizvoda i umjetnih vlakana, DK – Proizvodnja strojeva i uređaja, te DL – Proizvodnja električne i optičke opreme. U svim ostalim granama prerađivačke industrije najvišu razinu obrazovanja ima manje od 14,3% zaposlenih.

Iste grane prerađivačke industrije u kojima je iznad prosječan broj zaposlenih treće razine obrazovanja imaju ispod prosječni udio zaposlenih s najnižom, prvom razinom, pa bi mogli zaključiti da je riječ o granama s najpovoljnijom strukturom obrazovanja u odnosu na prosjek djelatnosti.

Tablica 2.

Obrazovna struktura i zbirni rang po granama prerađivačke industrije PGŽ 2006. godine

Šifra	Naziv	3.razina a %	2. razina %	1.razi na %	zbirni rang *
DA	Proizvodnja hrane, pića i duhanskih proizvoda	10,92	65,69	23,38	4
DB	Proizvodnja tekstila i tekstilnih proizvoda	7,14	64,54	28,32	11
DC	Proizvodnja kože i proizvoda od kože	0,00	0,00	0,00	-
DD	Prerada drva i proizvodi od drva	5,47	62,92	31,61	12
DE	Proizv. celuloze,papira,proiz.od pap.; izdav.i tiskar. djel.	27,15	57,39	15,46	6
DF	Proizvodnja koksa, naftnih derivata i nuklearnoga goriva	20,45	70,78	8,67	13
DG	Proizvodnja kemikalija, kem. proizvoda i umjetnih vlakana	30,50	65,74	3,76	7
DH	Proizvodnja proizvoda od gume i plastike	11,66	62,42	25,92	10
DI	Proizvodnja ostalih nemetalnih mineralnih proizvoda	8,81	69,83	21,36	9
DJ	Proizvodnja metala i proizvoda od metala	10,35	65,51	24,14	3

DK	Proizvodnja strojeva i uređaja, d. n.	17,65	72,46	9,90	8
DL	Proizvodnja električne i optičke opreme	25,03	70,53	4,44	5
DM	Proizvodnja prijevoznih sredstava	14,02	65,36	20,62	1
DN	Ostala prerađivačka industrija, d. n.	8,21	64,17	27,62	2
D – Prerađivačka industrija		14,33	65,72	19,95	-

Izvor: Za izračun udjela razine obrazovanje korišteni su podaci DZS, Zagreb 2007. * Zbirni rang izračunat je na osnovu udjela svake grane u ostvarenom ukupnom prihodu, zaposlenosti i vrijednosti investicija prerađivačke industrije PGŽ; najniža vrijednost zbirnog ranga pokazatelj je najbolje pozicije grane unutar industrije.

Međutim, ako se uspoređuje zbirni rang i razina obrazovanosti zaposlenih, dolazimo do zaključka o izrazito niskoj korelativnosti između obrazovne strukture i ekonomskih pokazatelja pojedinih grana prerađivačke industrije PGŽ.

Prema pokazatelju zbirnog ranga, prvih pet grana u industriji PGŽ su: DM – Proizvodnja prijevoznih sredstava, DN – Ostala prerađivačka industrija, DJ – Proizvodnja metala i proizvoda od metala, DA – Proizvodnja hrane, pića i duhanskih proizvoda, te DL – Proizvodnja električne i optičke opreme. Osim DL – Proizvodnje električne i optičke opreme, niti jedna od njih nema iznad prosječnu treću razinu obrazovanosti svojih zaposlenika. Dapače, osim proizvodnje električne i optičke opreme, u prve četiri rangirane grane udio zaposlenika s najnižom razinom obrazovanja (osnovno, NKV, PKV) je iznad prosjeka djelatnosti!

Ovo ukazuje na izrazitu dominaciju radno intenzivnih proizvodnji u industrijskoj strukturi PGŽ, koje usprkos takvoj "lošoj" obrazovnoj strukturi zaposlenika, za sada ostvaruju relativno zadovoljavajuće poslovne rezultate.

Primjerice, proizvodnja prijevoznih sredstava, u kojoj brodogradnja sudjeluje s 98%, najznačajnija je grana prerađivačke industrije prema odabranim ekonomskim pokazateljima. Međutim, udio zaposlenika treće razine obrazovanja u ovoj je grani 14,02%, što je ispod prosjeka, a udio zaposlenih najniže razine obrazovanja iznad prosjeka prerađivačke industrije PGŽ. Iako brodogradnja prema klasifikaciji OECD-a spada u srednje-niže tehnološki intenzivne proizvodnje⁵, s obzirom na obrazovnu strukturu ona u PGŽ ima obilježja radno intenzivne industrijske grane. Posredno, ovo ukazuje na zaostajanje brodogradnje Županije u odnosu na konkurentne zemlje. Očito su ulaganja u tehnološki intenzivne činitelje proizvodnje nužna za povećanje proizvodnosti i konkurentnosti brodogradnje koja je izrazito izvozno orijentirana, a zbog umreženosti s ostalom metalnom industrijom i uslužnim sektorom, značajna za ukupno gospodarstvo Županije.

Veliku proizvodnu i tehnološku povezanost s industrijom prijevoznih sredstava ima proizvodnja metala i proizvoda od metala koja zapošljava preko 15% djelatnika prerađivačke industrije PGŽ. Udio zaposlenih treće razine obrazovanja u metalnoj industriji je 38% manji od prosjeka, a udio najniže razine 21% veći od prosjeka prerađivačke industrije. S obzirom da ova proizvodnja, prema ekonomskim pokazateljima, zauzima visoki rang unutar industrije PGŽ, nužno je značajno podići razinu obrazovanja zaposlenika, naročito u području raznih specijalizacija, dokvalifikacija i ovladavanja suvremenom tehnologijom proizvodnog procesa.

⁵OECD: Science, Technology and Industry Scoreboard 2007: Growth of OECD manufacturing trade by industry and technological intensity, OECD, Paris, 2007

Značajno mjesto prema zbirnom rangu zauzima industrija hrane, pića i duhanskih proizvoda, koja zapošljava oko 9% ukupno zaposlenih u industriji PGŽ. Udio zaposlenika s trećom razinom obrazovanja manji je od prosjeka djelatnosti za 23,7%, a udio najniže razine obrazovanja za 17,2% veći od prosjeka djelatnosti. Primorsko-goranska županija ima velike potencijale za suvremeni razvoj prehrambene industrije, stvaranje prepoznatljivih marki proizvoda i njihovo plasiranje na izvozna tržišta. Međutim, takve značajne promjene proizvodnje, ali i plasman kvalitetnih proizvoda, zahtijevaju nova, suvremena znanja i vještine zaposlenika.

Proizvodnja električne i optičke opreme zauzima peto mjesto prema zbirnom rangu u industriji PGŽ. Po svojim karakteristikama riječ je o industriji više tehnološke propulzivnosti u odnosu na prethodno analizirane. Iako je riječ o grani koja ima iznad prosječnu treću razinu obrazovanja zaposlenih, u odnosu na Republiku Hrvatsku njihov je udio manji za 13,2%⁶. Zbog toga su, ukoliko se želi održati i povećati konkurentnost industrije električne i optičke opreme, potrebni daljnji naponi na podizanju obrazovne strukture zaposlenika.

Spomenuti ćemo i proizvodnju drva i proizvoda od drva, kao jednu od tradicionalnih industrija Županije. Nju karakterizira najniži udio zaposlenih treće razine obrazovanja – samo 5,5% ili 62% manje od prosjeka prerađivačke industrije. Udio zaposlenih s najnižom razinom obrazovanja iznosi 31,6%, odnosno 58% iznad prosjeka industrije i najviši je u odnosu na ostale industrijske grane u Županiji. Ovakva obrazovna struktura jedno je od značajnih ograničenja budućem razvoju drvne industrije, posebice u pogledu proizvodnje i plasmana proizvoda višeg stupnja industrijske obrade i domaćeg dizajna.

4. Analiza rezultata terenskog istraživanja

Jedno od ključnih područja budućih ulaganja u industriju zasigurno bi trebalo biti podizanje razine obrazovanja, znanja i vještina zaposlenika. Međutim, to zahtjeva i aktivno sudjelovanje samim industrijskih poduzeća. Zbog toga smo za potrebe ovog rada proveli i terensko istraživanje s ciljem spoznaje mišljenja i stavova posloводства vodećih industrijskih poduzeća u Županiji o pojedinim problemima i aspektima obrazovanja zaposlenika. U istraživanju je sudjelovalo 44 industrijskih poduzeća. U nastavku se daje kratki prikaz dobivenih rezultata⁷.

Da je industrija u Županiji nedovoljno razvijena, smatra čak 64% ispitanika, a njih 36% mišljenja je kako je riječ o prosječno razvijenoj djelatnosti. Niti jedan ispitanik ne smatra da je industrija na visokom stupnju razvoja. Ovi odgovori korespondiraju s dobivenim ekonomskim pokazateljima stanja prerađivačke industrije, kao i pokazateljima obrazovne strukture u industriji. Indirektno, ukazuju na svjesnost ispitanika o potencijalnim mogućnostima razvoja industrije i njena značajnijeg doprinosa ukupnim gospodarskim kretanjima u Županiji.

⁶ Izračun autora na osnovu podataka DZS, Zagreb 2007.

⁷ Upitnik je sadržavao slijedeća pitanja: 1) Kako ocjenjujete stanje industrije u PGŽ; 2) Kako ocjenjujete važnost znanja za razvoj industrije; 3) Kako ocjenjujete doprinos znanja poslovnim rezultatima vaše tvrtke; 4) Da li bi povećanje znanja vaših zaposlenika doprinijelo povećanju konkurentnosti vaše tvrtke, uz ostale nepromijenjene uvjete; 5) Imate li konkretne razvojne planove koji se odnose na dostizanje veće razine znanja vaših zaposlenika u srednjoročnom razdoblju; 6) Smatrate li da u javnim institucijama na lokalnoj i regionalnoj razini ima dovoljno znanja za uspješno stvaranje preduvjeta potrebnih za poslovanje vaše tvrtke; 7) Smatrate li da u javnim institucijama na državnoj razini ima dovoljno znanja za uspješno stvaranje preduvjeta potrebnih za poslovanje vaše tvrtke; 8) Smatrate li da je ponuda obrazovnih programa zadovoljavajuća s obzirom na kadrovske potrebe vaše tvrtke. Na svako pitanje ponuđeno je više odgovora, međutim zbog ograničenosti prostora u radu iznosimo samo najznačajnije rezultate provedenog istraživanja.

Znanje je ključni činitelj daljnjeg razvoja industrije - u potpunosti se slažu svi ispitanici. Znanje kao kvalitativan činitelj razvoja, a ne klasični proizvodni faktori, ključno je za postizanje kontinuiranog gospodarskog rasta i razvoja visokorazvijenih ekonomija. Prvenstveno znanje, kao što dokazuju i odgovori svih ispitanika, može potaknuti i omogućiti značajnije kvalitativne promjene u strukturi prerađivačke industrije PGŽ.

Iako se svi slažu da je znanje ključni činitelj razvoja industrije, 27% ispitanika smatra da ono prosječno doprinosi poslovnim rezultatima njihovih tvrtki. Dakle, i neki drugi činitelji iz makro i mikro poslovnog okruženja utječu na rezultate poslovanje. Ovakav odgovor u određenoj mjeri potvrđuje dobivene nalaze prethodne analize koji ukazuju na nisku razinu korelativnosti između zbirnog ranga pojedinih industrijskih grana, dobivenih temeljem ekonomskih pokazatelja, te obrazovne strukture zaposlenih u istim granama prerađivačke industrije PGŽ.

Velika većina ispitanika, njih 91%, vidi mogućnost postizanje veće konkurentnosti svojih tvrtki u boljoj obrazovnoj strukturi zaposlenika, većoj razini specifičnih znanja i vještina, boljim upravljačkim sposobnostima. S obzirom na relativno lošu obrazovnu strukturu zaposlenih u prerađivačkoj industriji Županije, ovakav odgovor može ukazivati na poteškoće tvrtki prilikom zapošljavanja radne snage odgovarajućeg profila i kompetencija.

Međutim, usprkos svjesnosti većine ispitanika o povezanosti veće razine znanja zaposlenika i konkurentne pozicije njihovih tvrtke, 25% njih nema nikakvih konkretnih planova u domeni razvoja ljudskih potencijala. Za definiranje uzroka takvom stanju potrebna su dodatna istraživanja, međutim dobiveni rezultati ukazuju da predstavnici posloводства jedan od problema vide u nedovoljnoj institucionalnoj podršci industrijskom razvoju .

Tako samo 4% ispitanika smatra da u javnim institucijama na lokalnoj i regionalnoj razini ima dovoljno znanja potrebnog za uspješno stvaranja preduvjeta poslovanje, praćenje rada , te pružanje adekvatne potpore njihovim tvrtkama .

Također, rezultati istraživanja ukazuju na nezadovoljstvo ispitanika ponudom obrazovnih programa za potrebe prerađivačke industrije Primorsko-goranske županije i to najviše programima formalnog srednjoškolskog obrazovanja, (52%), a najmanje programima visokoškolskog obrazovnog sustava (22%). Potrebno je konkretnije povezivanje prerađivačke industrije i obrazovnog sustava čiji se programi trebaju prilagoditi potrebama industrijskih subjekata. Međutim, zaposlene u industriji potrebno je stimulirati i na sve oblike cjeloživotnog obrazovanja koje između ostalog, uključuje i značajniji doprinos samih tvrtki obrazovnom procesu svojih zaposlenika.

5. Mogućnosti poboljšanja obrazovne strukture zaposlenih u prerađivačkoj industriji Primorsko-goranske županije

Provedena analiza stanja prerađivačke industrije Primorsko-goranske županije ukazuje na njeno zaostajanje u odnosu na industriju Republike Hrvatske. Posebno zabrinjavaju pokazatelji koji se odnose na investicijske aktivnosti. Vrlo niska investicijska aktivnost može ukazivati na nedovoljan interes ulagača za industrijsku proizvodnju u ovoj Županiji, a ispod prosječni pokazatelji efikasnosti rada na zanemarivanje razvoja ključnih čimbenika proizvodnosti i konkurentnosti industrije PGŽ. Zbog toga bi jedno od ključnih područja ulaganja u industriju Županije trebalo biti podizanje razine obrazovanja, znanja i vještina zaposlenika. Naime, povezanost obrazovanja i gospodarskog rasta dokazana je u brojnim teorijskim i empirijskim istraživanjima (npr. Aghion, Howitt, 1998; Barro, 1998). Prema nekim procjenama, dodatna godina obrazovanja stanovništva dovodi do porasta BDP/PC za 4%-7%

(Lowther,2004).

Poboljšanje obrazovne strukture zaposlenih u cilju veće efikasnosti i konkurentnosti prerađivačke industrije Primorsko-goranske županije, od posebnog je značaja s obzirom na buduće članstvo u EU jer se Hrvatska, u skladu s Kopenhaškim kriterijima, treba usmjeriti na industrije i poslove utemeljene na znanju, inovacijama i primjeni suvremene tehnologije. U takvim uvjetima uspješnost opstanka na međunarodnom tržištu uvelike će ovisiti o sposobnostima zaposlenika, odnosno o kvaliteti radne snage. Suvremena industrija koja je opstala u Europi više se ne zasniva na brojnoj, nekvalificiranoj radnoj snazi, već na visokoj stručnoj razini zaposlenika. Konkurentna sposobnost i izvozna ekspanzija temelji se na industrijskim proizvodnjama s visokim udjelom znanja i primjeni novih tehnologija.

Zbog toga je podizanje razine obrazovanosti zaposlenih od izuzetne važnosti za daljnji razvoj prerađivačke industrije PGŽ, ali i njenog ukupnog gospodarstva. Promjene obrazovne strukture trebaju imati za cilj promjenu industrijske strukture Županije u skladu sa suvremenim trendovima industrijskog razvoja. Takav proces zahtijeva poduzimanje konkretnih mjera i aktivnosti na svim razinama vlasti, u svim odgovornim institucijama, kao i unutar samih industrijskih tvrtki.

Promjene obrazovnog sustava nužne su za ostvarivanje veće razine konkurentnosti zaposlenih u prerađivačkoj industriji Županije. Međutim, njih je potrebno sagledati u kontekstu ukupne prilagodbe gospodarstva globalnim ekonomskim kretanjima i pritiscima konkurentnosti. Nalazi istraživanja o konkurentnosti hrvatske radne snage (Bejaković, 2004) pokazuju kako radna snaga u nas nema potrebnih znanja, vještina i stručnosti koje bi poduzećima osigurale veću efikasnost u proizvodnji roba i pružanju usluga. Radna je snaga ocijenjena kao nefleksibilna, nedovoljno obrazovana i osposobljena, s nedostatkom potrebnih znanja stranih jezika, te informatičkih i komunikacijskih vještina. Zaposleni, prema istraživanju, ne posjeduju znanja i vještine potrebne suvremenom i konkurentski sposobnom gospodarstvu. Zbog toga je za industrijski razvoj općenito, pa tako i u Primorsko-goranskoj županiji, nastavne planove i programa na svim razinama obrazovanja potrebno povezati sa stvarnim potrebama prerađivačke industrije.

Industrijska poduzeća svojim zaposlenicima trebaju osigurati stalni napredak u obrazovanju i stručnom usavršavanju. Iskustva razvijenih zemalja uče nas kako ulaganja u napredovanje zaposlenika nije trošak, već ključni čimbenik konkurentnosti poduzeća. Prema već spomenutoj studiji, hrvatska poduzeća nedovoljno ulažu u obrazovanje i osposobljavanje zaposlenika.⁸ Zbog toga bi tamo gdje ne postoje, industrijska poduzeća Primorsko-goranske županije trebala izraditi plan i model poticanja osposobljavanja, posebno specifičnih zanimanja i uskih specijalizacija zaposlenika.

Cjeloživotno obrazovanje treba omogućiti stalno usavršavanje i osposobljavanje zaposlenih. Ono je u Hrvatskoj izrazito slabo razvijeno. Zadatak je svih nositelja ekonomske politike da se aktivno uključe u poticanje nastavka obrazovanja i nakon ulaska na tržište rada. Poticanje cjeloživotnog učenja ističe se i u smjernicama europske strategije zapošljavanja, čiji je cilj postizanje veće zaposlenosti i stvaranje kvalitetnijih poslova (European Union 2003) . S aspekta razvoja prerađivačke industrije PGŽ, značajnije uključivanje u razne oblike cjeloživotnog obrazovanja sigurno bi pridonijelo većoj konkurentnosti industrijskih poduzeća.

Za izvozna konkurentnost prerađivačke industrije PGŽ, ključna odrednica nisu niski troškovi, posebice ne niske plaće, već ulaganja u tehnološki razvoj, dizajn i kvaliteta proizvoda, fleksibilna upravljačka struktura, dobro poznavanje tržišta i potreba kupaca, razvoj i stimuliranje inovacija. Za podizanje konkurentnosti industrije na takvim osnovama, važnu

⁸Bejaković, P.: et al.: Konkurentnost hrvatske radne snage, Institut za javne financije, Zagreb, 2004. prema provedenom istraživanju, 46% hrvatskih poduzeća uopće ne ulaže u usavršavanje i osposobljavanje svojih zaposlenika.

ulogu treba imati regionalna i lokalna zajednica u kreiranju poticajnog okružja za razvoj industrije, kao što je primjerice poticanje otvaranje tehnološki i inovacijski orijentiranih poduzeća. Također intenziviranje suradnje između istraživačkih centara, fakulteta i industrijskih poduzeća, jedan je od mogućih načina razvoja prerađivačke industrije Primorsko-goranske županije .

ZAKLJUČAK

Nakon izvršenog istraživanja stanja prerađivačke industrije Primorsko-goranske županije i obrazovne strukture zaposlenih u industriji, nameću se dva osnovna zaključka. Prvi se odnosi na zaostajanje industrije Županije u odnosu na Republiku Hrvatsku, s obzirom na odabrane ekonomske pokazatelje (ukupni prihod, ostvarena dobit, razlika dobiti i gubitka, zaposlenost, investicije). Drugi nalaz ukazuje na izrazito nisku korelativnost ekonomskih pokazatelja i razine obrazovanja zaposlenih u pojedinim granama prerađivačke industrije Županije. Naime, upravo one proizvodnje koje imaju najmanji zbirni rang, odnosno najbolje rezultate na osnovu ekonomskih pokazatelja, istovremeno imaju ispod prosječni udio tercijarnog obrazovanja, a iznad prosječni udio primarnog obrazovanja zaposlenika u odnosu na prosječnu obrazovnu strukturu u prerađivačkoj industriji PGŽ ! Ovakvo stanje jednim je dijelom posljedica izrazito niske investicijske aktivnosti industrije Županije. Značajnija ulaganja u industriju Županije pretpostavka su njenog daljnjeg razvoja, posebno u smislu razvoja suvremenih proizvodnji i povećanja konkurentnosti na međunarodnom tržištu. Za takav su pak razvoj neophodne sustavne mjere i aktivnosti koje će osigurati podizanje razine obrazovanja, znanja i vještina zaposlenika u prerađivačkoj industriji Primorsko-goranske županije.

LITERATURA

- Aghion, P.,Howitt, P. (1998) : *Endogenous Growth Theory*, Cambridge, London: The MIT Press
- Barro,J.R. (1998) : *Determinants of Economic Growth*, A Cross-Country Empirical Study. Cambridge, London : The MIT Press
- Bejaković, P.: et al.: *Konkurentnost hrvatske radne snage*, Institut za javne financije, Zagreb, 2004
- Lokin, B., Mlinarević, M., Živković,M: *Industrijska politika i EU*, Ekonomska politika Hrvatske u 2008, Zbornik radova, Opatija 2008
- Lowther,J. (2004) : *Kvaliteta hrvatskog formalnog obrazovnog sustava*, u : *Konkurentnost hrvatske radne snage*, Institut za javne financije, Zagreb
- Pološki Vokić,N., Grizelj,H. (2007): *Obrazovanje i razvoj zaposlenika u hrvatskim organizacijama*, Ekonomski pregled , 58 (12), Zagreb
- Teodorović,I., Butorac,G.(2006): *Perspektive industrijske proizvodnje u Hrvatskoj i intraindustrijska razmjena*, Ekonomski pregled, 57(11), Zagreb
- European Union (2003) : *Council Decision on guidelines for the employment policies of the Member States*, online, dostupno na: http://europa.eu.int/eurlex/pri/en/oj/dat/2003/I_197/I_19720030805en00130021.pdf
- Hrvatska gospodarska komora – Županijska komora Rijeka (2007): *Gospodarski profil Primorsko-goranske županije u 2006*, Rijeka

Hrvatska gospodarska komora – Županijska komora Rijeka (2007): interna dokumentacija

Državni zavod za statistiku (2007)

OECD: Science, Technology and Industry Scoreboard 2007: Growth of OECD manufacturing trade by industry and technological intensity, OECD, Paris, 2007

OBRAZOVANJE KAO ČINITELJ RAZVOJA PRERAĐIVAČKE INDUSTRIJE PRIMORSKO-GORANSKE ŽUPANIJE

SAŽETAK

Predmet analize ovog rada je stanje prerađivačke industrije u Primorsko-goranskoj županiji bazirano na odabranim ekonomskim pokazateljima u odnosu na stanje u Republici Hrvatskoj. Cilj rada je odrediti korelaciju među dobivenim ekonomskim rezultatima i čimbenicima obrazovne strukture uposlenih u prerađivačkoj industriji. U svrhu ovog rada provedeno je terensko istraživanje putem upitnika kojeg su popunili članovi uprava najvažnijih industrijskih tvrtki u županiji, a čiji su rezultati prikazani u ovom radu. Analiza je pokazala da je nivo korelacije između obrazovne strukture uposlenih i određenih ekonomskih indikatora pojedinih grana industrije nizak. Predlažu se mjere i aktivnosti kojima bi se postigao viši nivo obrazovanja, znanja i vještina uposlenih u prerađivačkoj industriji, u svrhu bržeg razvoja i značajnijeg doprinosa gospodarstvu Primorsko-goranske županije.

JEL: I210, O14, O18

Ključne riječi: prerađivačka industrija, obrazovanje, Primorsko-goranska županija